

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНИ У ВИМІРАХ СТРАТЕГІЧНИХ РИЗИКІВ SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT OF UKRAINE IN THE CONTEXT OF STRATEGIC RISK



Анатолій СТЕПАНЕНКО,
доктор географічних наук,
Державна установа «Інститут
економіки природокористування
та сталого розвитку Національної
академії наук України», Київ

Anatoliy STEPANENKO,
Dr. Sci. (Geogr.),
Public Institution «Institute
of Environmental Economics
and Sustainable Development
of the National Academy of Sciences
of Ukraine», Kyiv

Алла ОМЕЛЬЧЕНКО,
кандидат економічних наук,
Державна установа «Інститут
економіки природокористування
та сталого розвитку Національної
академії наук України», Київ

Alla OMELCHENKO,
Cand. Sci. (Econ.)
Public Institution «Institute
of Environmental Economics
and Sustainable Development
of the National Academy of Sciences
of Ukraine», Kyiv



Глобалізація стала одним із найзначніших явищ у житті людства. Її процеси спостерігаються у всіх сферах життєдіяльності. Різні складові цих процесів мають як позитивний, так і негативний характер. У негативному аспекті глобалізація проявляє себе у якості так званих глобальних проблем, найбільш значущими із яких є природні катастрофи, погіршення природного середовища, демографічний імператив, проблема війни й миру, міжнародний тероризм, техногенна безпека, дегуманізація соціуму. Глобальні проблеми виявляють себе як стратегічні ризики (СР), що є загрозою як національній безпеці країни, так і її соціально-економічному розвитку.

Проблемам вивчення стратегічних ризиків присвячені наукові праці багатьох вчених, зокрема екологічним ризикам і загрозам – праці Б. Данилишина, А. Качинського, С. Іванюти, А. Степаненка, В. Кочеткова, В. Вітлінського та інших.

Метою дослідження є визначення основних стратегічних ризиків, що впливають на соціально-економічний розвиток України, для цілей підвищення ефективності управління безпекою держави.

Стратегічні ризики можна розглядати як один із найважливіших показників при аналізі гарантування національної безпеки та соціально-економічного розвитку країни. Виділення стратегічних ризиків у загальній структурі останніх ставить за мету визначити той спектр небезпек, викликів і загроз, який у підсумку стосується ключових загальнодержавних сторін життєзабезпечення країни як на сучасному етапі її розвитку, так і в перспективі. У цьому розумінні стратегічні ризики в політичному і соціально-економічному розвитку стають науковою основою формування кількісної критеріальної бази, побудови моделей і систем забезпечення, регулювання й підвищення національної безпеки, а також визначення шляхів економічного та соціального розвитку.

Strategic risks may be considered as one of the most important indices when analyzing the guaranteeing of national security and socio-economic development of the state. Specification of the strategic risks in the overall structure of the latter contemplates defining such range of dangers, calls and risks, which eventually concerns nationwide key points of sustenance of the state both at current stage of its development and over the long term. As such strategic risks within the political and socio-economic development become the foundation of forming the quantitative criterial basis, building of models and providing systems, management and improvement of national safety and determining the ways of economic and social development.

Принциповими особливостями СР є:

1. Імовірнісний і масштабний характер загроз, що зумовлюються не тільки існуючими та потенційними джерелами і факторами небезпеки, а й можливістю на їх основі додаткової «генерації ризику» із досі нейтральних джерел.

2. Вимірюваність і відповідна кількісна інтерпретація загроз із їх «векторальним характером», що відповідає основному напрямку дії – просторовому і смисловою.

3. Тривалий характер СР, які є загрозою безпеці та соціально-економічному розвитку країни та її регіонам в середньо- (5 років) і довгостроковій (10 років) перспективі.

4. Синергетичний характер СР. За своєю природою вони займають проміжне місце у відповідній соціально-природній системі (СПС) між швидкими змінними – ризиком, що діє на мікрорівні СПС і має «поведінкову» основу, і повільною змінною – безпекою, яка діє на макрорівні СПС і має «цільову» основу. Відтак простором існування СР є мезорівень конкретної системи.

5. Системний характер СР з виділенням у ньому «зовнішнього» і «внутрішнього» контурів. Першому відповідає існуючий реальний взаємозв'язок сукупності діючих векторів СР, а другому, навпаки, можливий взаємозв'язок реакцій компонентів (підсистем) СПС у разі дії зовнішнього контуру [1].

Таким чином, стратегічні ризики, будучи більш широкою загрозою, потребують відповідного дослідження й управління як із позицій соціально-економічного, так і геополітичного розвитку. Тут має діяти певний стабілізуючий механізм реагування на СР. Такий механізм, який має характер демпферу, а саме максимально знижує можливу негативну дію СР, використовуючи методи «мі'якого блокування» їх проявів, із застосуванням для цього певних ресурсів – від інтелектуальних до матеріальних.

У системі стратегічних ризиків держави можна виділити такі її групи: гео-економічні, геополітичні та гео-екологічні.

We can distinguish the following groups of the state's system of strategic risks: geo-economic, geo-political and geo-ecological.

У XXI ст. українська економіка постала перед довготривалим системним викликом, характер і якість якого визначається поєднанням трьох фундаментальних факторів, які породжують значні стратегічні ризики в соціально-економічному розвитку держави.

Перший ризик – **посилення глобальної конкуренції**, що охоплює не тільки традиційні ринки товарів, капіталів, технологій і робочої сили, а й системи національного управління, підтримки інновацій, розвитку людського капіталу та є домінуючим імперативом XXI століття.

Зростання ролі глобальної конкуренції дає підстави для висновків, що майбутній період характеризуватиметься певною структурною перебудовою світового господарства, пов'язаною зі зміною балансу між її економічними центрами та зростанням ролі регіональних економічних союзів. Для вітчизняної економіки зазначена перебудова, з одного боку, створюватиме нові можливості розвитку зовнішньоекономічної інтеграції, зміцнення й розширення позицій на світових ринках, а з другого – формуватиме загрозу витіснення України на периферію європейської економіки, що в поєднанні зі слабкістю експортних й економічних позицій країни на світових ринках

може різко погіршити її торговельний баланс та можливості для імпорту технологій і капіталу. Відповідь на цей виклик полягає у підвищенні конкурентоспроможності економіки нашої держави, її здатності до інноваційного відновлення й залучення інвестицій.

Другий ризик – **зростання ролі людського капіталу** в соціально-економічному розвитку. Рівень конкурентоспроможності сучасної інноваційної економіки все більшою мірою визначається якістю професійних кадрів. Україна не може підтримувати конкурентні позиції у світовій економіці за рахунок дешевизни робочої сили й економії на освіті та охороні здоров'я. Відповідно до вимог сталого розвитку спиратися потрібно на зростання продуктивності праці; модернізацію і прискорений розвиток галузей, що визначають якість людського капіталу (освіта, охорона здоров'я, житловий сектор); перетворення середнього класу українського суспільства в його домінуючу силу, скорочення соціальної нерівності.

Третій ризик – **вичерпання джерел експортно-сировинного типу розвитку**, тобто переформатування ресурсного забезпечення (в широкому розумінні ресурсів – від сировинно-енергетичних до інтелектуальних). Тут Україна постає перед викликами, які вже безпосередньо загрожують її національній безпеці. Відповідь на цей виклик передбачає перехід економіки на модель інноваційного розвитку, ресурсозберігаючу політику, диверсифікацію ресурсного забезпечення, в т. ч. енергоносіїв.

До найважливіших стратегічних ризиків і загроз соціально-економічному розвитку України належать у першу чергу **геополітичні** – російський імперіалізм, значна енергозалежність і сепаратизм.

Російський імперіалізм являє собою загрозу не лише Україні, а й Європі та світу в цілому. Із часів першого президентства стратегічною метою для В. Путіна, який став неоЧингісханом XXI ст., було відродження СРСР. В якості інструменту для досягнення поставленої мети використовується експорт енергоносіїв та ядерний потенціал.

Russian imperialism threatens not only Ukraine, but also Europe and other world. Since the first presidency Vladimir Putin, having become neoGenghis Khan of the XXI century, has set a strategic goal to revive USSR. As a means to reach set goal, the export of energy supplies and nuclear weapons capability is used.

Путін захопив 20% території Грузії, здійснив анексію Криму, надіслав терористів і зброю в східні регіони України з метою їх анексії. При цьому Путін використовує найбрудніші методи, властиві ще Чингісхану. Його слова про живий дитя (діти, жінки, старики) перед бандформуваннями стали директивою для терористів, серед яких значна кількість російських фахівців з брудних воєн.

Для Грібаускайте, президент Литви, зазначила: «Насамперед Європа повинна зрозуміти: Росія зараз робить спробу перекроїти післявоєнну карту і кордони. Так, першою буде Україна, потім – Молдова і, нарешті, це може дійти до країн Балтії та Польщі. Росія діє всупереч міжнародним стандартам, порушуючи свої зобов'язання, і це означає, що Росія стає загрозою для всієї Європи» [2].

Розкрито сутність і принципові особливості стратегічних ризиків та їхню роль у соціально-економічному розвитку. Доведено, що українська економіка постола перед довготривалими системними викликами, характер і якість яких визначається поєднанням фундаментальних факторів, що породжують значні стратегічні ризики в соціально-економічному розвитку держави. Здійснено аналіз трьох груп ризиків: гео-економічних, геополітичних і гео-екологічних, в кожній з яких виокремлено певні стратегічні ризики. Виділено нові ризики: нанотехнологічні, кіберзлочинні, генетичні, біологічні та ін. На новий рівень вийшли такі традиційні загрози, як тероризм, насильство, пандемії, біотехнології. Підтверджено, що розширення загроз та ризиків, пов'язаних із національною безпекою, управління ризиками призвело до утворення нової стратегічної системи ризик-менеджменту. Нова парадигма комплексно розглядає ризики всіх видів і напрямів, які генеруються як внутрішніми, так і зовнішніми факторами. Обґрунтовано, що застосування методології оцінки й прогнозу ризиків і загроз, кризових явищ і катастроф в Україні дозволить розробити базові принципи, методи й системи визначення, нормування й керування стратегічними ризиками на державному й регіональному рівнях. Показники ризиків можуть бути закладені в програми соціально-економічного розвитку країни та її регіонів. Такий підхід у майбутньому вплине на практику соціально-економічного планування, а з урахуванням існуючих світових тенденцій збільшення кількості катастроф і кризових явищ може стати домінуючим.

The essence and fundamental peculiarities of the strategic risks and their role in socio-economic development are revealed. It is shown that Ukrainian economics face the long-term system calls, the character and quality of which is defined by the combination of profound factors raising considerable strategic risks within socio-economic development of the state. Three groups of risks are analysed: geo-economic, geo-political and geo-ecological. The strategic risks are distinguished within each group. The brand-new risks are revealed: nanotechnological, cybercriminal, genetic, biological, etc. Such traditional threats as terrorism, violence, pandemics and biotechnologies moved to a new level. It is shown that the expansion of threats and risks related to national security and risk management have led to the establishment of a new strategic system of risk-management. The new paradigm fully considers the risks of all types and directions, generated both by inside and outside factors. It is founded that the application of the methodology of evaluation and prediction of risks, crisis developments and catastrophes in Ukraine will allow working out the main principles, methods and systems of determination, standardization and management of strategic risks on state and regional levels. Risk ratings may be behind the programs of socio-economic development of the state and its regions. Such approach will influence the experience of socio-economic planning in the future, and taking into account existing global tendencies of expansion of the number of catastrophes and crisis developments can become dominant.

Визначення стратегічних ризиків особливо актуальне для України. Наприклад, якби экс-президент В. Янукович та його служби завчасно визначили наслідки не підписання угоди про асоціацію з Європейським Союзом, то могло б не бути таких великих соціально-економічних наслідків в Україні, які відбулися протягом 2013-2014 років.

У цілому слід зазначити, що українські президенти не вміли оцінювати стратегічні ризики. Так, перший президент України Л. Кравчук добровільно відмовився від ядерної зброї. Як свідчить Л. Кучма, учасник підписання Будапештського меморандуму в 1994 році про ядерне роззброєння України, президент Франції Франсуа Міттеран прокоментував цю подію таким чином: «Підписали? А тепер я Вам скажу, що Вас обмануть». Це свідчить про його далекоглядність, порівняно з українськими керівниками.

Енергозалежність держави залишається критичною впродовж всього періоду з часу проголошення незалежності. Владні сили в Україні надавали перевагу моделі бізнес-експлуатації існуючої енергетичної залежності країни замість моделі гарантування енергетичної безпеки та мінімізації залежності від монопольного постачальника енергоресурсів. Газові поставки використовувалися як важелі політичного впливу і невід'язного фактора тиску на Україну, фактично для розв'язання «енергетичної війни» (1997 року Україна була змушена погодитись на збереження іноземної військової присутності на своїй території в обмін на погашення боргів минулого періоду, а у 2010 році – на пролонгацію перебування ЧФ до 2042 року в обмін на преференцію в ціні газу) [3]. У нинішніх умовах, коли зберігається залежність України від одного постачальника, а також схильність керівництва Росії до використання нафти і газу як інструментів здійснення політичних впливів на своїх сусідів, ймовірність виникнення енергетичних криз залишається.

Україна має всі підстави для розвитку видобутку як природного газу, так і розробки нетрадиційних покладів газу, зокрема сланцевого, за якими у державі наявний достатній потенціал з позиції забезпечення власних потреб. При цьому серйозними проблемами видобутку нетрадиційних видів газу будуть: протидія монопольного зовнішнього постачальника, обмеженість інвестицій, нестача водних ресурсів та екологічні аспекти застосування технологій гідророзриву пластів. Крім цього, Україна має всі шанси долучитись до розвитку відновлювальних джерел енергії.

Сепаратизм. Сучасні українські експерти виділяють кілька «гарячих» територій, де наявне підґрунтя для розвитку сепаратизму. Це, зокрема, Крим, Закарпаття, Буковина та Донбаський регіон.

Кримський регіон віддавна був болючою геополітичною проблемою для України. Починаючи з 90-х років, Україна залишила цей ареал туристичного потенціалу без належної уваги, тому економічні проблеми тільки поглибили розрив у розвитку між автономією та державою в цілому. Це сприяло формуванню значного фундаменту для виникнення проросійських сепаратистських рухів, відкрито фінансованих з РФ. Росія скористалася сепаратистськими рухами в Криму і захопила його. Роль Уряду України в кримській кампанії не була адекватною вимогам, що також сприяло анексії.

У цілому Криму протягом останніх років системно, окрім Росії, увага не приділялася. Навіть у нинішній складній ситуації нова влада мала можливість не допустити ескалацію на півострові. Відсутність адекватних інституцій з оцінки геополітичних ризиків і загроз, що склалися у зв'язку з агресивними діями Росії, також сприяли анексії півострова. Федеральний міністр фінансів Німеччини В. Шойбле порівняв анексію Криму з діями Гітлера у Судетській області. Україна повністю поступилася Росії в інформаційній війні. Вона як держава втратила на користь РФ 80% інформаційного простору в Криму і на Сході України, а зараз – і по всій державі. За 24 роки в Криму виросло покоління, виховане абсолютно на гебельсівській брехні сучасної Росії, яке не ідентифікує себе з Україною.

Галицький же регіоналізм здавна проявлявся у прагненні власної територіальної та історичної самосвідомості, політичних і культурних особливостей, а також намаганні поширити останні на територію всієї України. Поразки, яких зазнає галицький месіанізм, разом з усвідомленням перетворення Галичини в другорядний регіон України можуть спонукати галичан (і вже спонукають!) зосередитися передусім на вирішенні власних проблем і навіть пробуджують (поки що несміливі) сепаратистські інтенції.

Звичайно, не варто драматизувати ситуацію, але все ж необхідно визнати, що проблема галицького сепаратизму набула таких масштабів, ігнорувати котрі, як мінімум, необачно. Вищезазначені фактори набули актуальності у середовищі частини культурної еліти та інтелігенції Галичини. Незадоволеність тим, як розвиваються культурні процеси в Україні, зокрема звуженням україномовного середовища, а також незначною представленістю галицьких культурних і політичних діячів у Києві, викликала прояви сепаратизму.

Ще одним конфліктним регіоном останнім часом стало Закарпаття, де виник так званий «русинський рух», очільники якого стверджують, що жителі закарпатського краю не мають нічого спільного з українцями і ментально ближчі до росіян. Саме поняття *русин* віддавна вживалося на території України для означення саме української нації як правонаступника Київської Русі. Не дивно, що підтримки серед населення русинської течії ніколи не було, а ледь тримається вона лише завдяки маргінальним проросійським партіям та церковникам Московського патріархату.

Поняття східного сепаратизму в Україні пов'язане з Донецькою та Луганською областями з огляду на мовні й економічні зв'язки, де змішане населення переважно є російськомовним. Наразі прояви східного сепаратизму в Україні пов'язані з проектом створення Південно-Східної Автономної Української Республіки. Часто у пресі трапляється порівняння східних українців з «людьми без батьківщини» або «пролетарською нацією». На Донеччині поширюються спроби довести, що тут існує особливий субетнос, специфічна «пролетарська нація», через що цей регіон може претендувати на політичну автономію, шукати для себе державні формати на кшталт «донецько-криворізької республіки».

Сепаратизм в Україні може набути значних масштабів у разі нехтування керівними органами держави джерелами виникнення автономістських рухів і поглибленою централізацією управління соціально-економічним розвитком.

Separatism in Ukraine can take on considerable proportions in case of governing bodies neglecting sources of autonomist movements and deepened centralization of socio-economic development management.

Також у системі стратегічних ризиків важлива роль належить **геоекологічним**, у складі яких найнебезпечнішими є техносфера, глобальні зміни клімату, природні стихійні лиха і катастрофи та забруднення навколишнього середовища. Оцінюючи екологічні ризики, необхідно враховувати, що їх наслідки можуть бути значно віддалені у часі та просторі (транскордонні забруднення, що не визнають адміністративних меж). У природокористуванні України ігнорування цього принципу стало причиною прийняття системних неправильних рішень та запровадження помилкових практичних дій. Те, що сьогодні економічно й соціально значиме і доцільне (однак шкідливе з екологічного погляду), може з часом призвести до більш істотних та масштабних негативних економічних і соціальних наслідків.

Стратегічні ризики в екологічній і природно-техногенній сферах набувають важливості у зв'язку з глобальними змінами середовища проживання, розвитком техносфери і зростанням масштабів стихійних лих. Основними серед них для України є:

□ ризики розвитку небезпечних природних явищ (землетрусів, повеней, ураганів, обвалів, підтоплен, карсту, лісових пожеж тощо);

□ ризик подолання порогу системної адаптації суспільства в навколишньому середовищі в результаті високого рівня впливу на природу зі значними екологічними наслідками (оскільки біота в заповненому стані сама починає спотворювати навколишнє середовище навіть швидше, ніж перевищуючі поріг антропогенні впливи) і процес втрати навколишнім середовищем стабільності;

□ ризики аварій та катастроф на потенційно небезпечних об'єктах;

□ забруднення навколишнього середовища;

□ зростання в Україні і світі дефіциту стратегічних ресурсів (насамперед енергетичних та водних), все більше зосередження їх у руках країн, які стають лідерами монопольних і олігопольних угруповань, що відкриває останнім нові можливості для здійснення міжнародного політичного і економічного диктату;

□ ризики, пов'язані з глобальними змінами клімату, деградацією навколишнього середовища, планетарні ризики;

□ ризик зростання відходів, які не залучаються у вторинний господарський оборот, а спрямовуються на розміщення, де умови зберігання й захоронення не відповідають вимогам екологічної безпеки;

□ виснаження природних та біологічних ресурсів.

На сьогоднішнім основним джерелом безпеки для всього існуючого на планеті Земля стала створена людиною техносфера. Аварії та катастрофи, які в ній відбуваються, призводять не тільки до людських жертв, а й до знищення навколишнього середовища, природних ресурсів, їх незворотної деградації, що у свою чергу спричиняє генетичні зміни в людському організмі.

Nowadays the main hazard for the Earth is a technosphere created by human. Accidents and catastrophes cause not only human losses, but also destroying of the environment, natural resources, their non-returnable degradation that in its turn leads to genetic variations in human body.

В Україні щорічно виникає 300-350 надзвичайних ситуацій природного й техногенного характеру. Внаслідок цього країна втрачає 2-2,5% валового внутрішнього продукту, що стримує поліпшення економічних показників і якості життя населення в найближчій перспективі. Тільки для зняття з експлуатації Чорнобильської АЕС та перетворення об'єкта «Укриття» на екологічно безпечну систему потрібно близько 4 млрд гривень. Аналіз тенденцій розвитку аварій, катастроф і стихійних лих та прогноз можливих небезпек свідчить, що на території України на початку XXI століття збережеться високий ступінь ризику виникнення масштабних надзвичайних ситуацій природно-техногенного і соціально-біологічного характеру. Це обумовлено збільшенням антропогенного впливу на навколишнє середовище, прогресуючим зносом основних фондів, зниженням загального рівня техніки безпеки і виробничої дисципліни.

Серед нових ризиків необхідно виділити такі: ризики характерного типу, пов'язані з розвитком нанотехнологій, збитком від несанкціонованого доступу до електронних каналів зв'язку; транснаціональні ризики, коли людська діяльність в одній країні може завдати шкоди навколишньому середовищу, здоров'ю, економіці в інших державах; генетичні ризики, пов'язані з використанням досягнень генної інженерії для виробництва збудників нових хвороб, біологічної та генетичної зброї; приховані чи відкладені ризики, що проявляються з великим запізненням (наприклад, інфекції з тривалим латентним періодом, коли інфікування відділене від прояву перших симптомів хвороби значним інтервалом часу).

Among new risks we should emphasize on those related to nanotechnology development, losses due to unauthorized access to electronic communication channels; transnational risks, when human activities in one country may cause damage to the environment, health and economic in other ones; genetic risks related to application of advances of genetic engineering to create etiologic agents, biological and genetic weapon; concealed or delayed risks, occurring behindhand (e.g., infections with prolonged latency period, when there is wide interval between ingress of infection and first symptoms' expression).

Русійські сили глобальних змін генерують і нові форми старих ризиків. Так, соціальна диференціація завжди загрожувала стабільності, але в епоху мережевого суспільства засоби масової інформації, що стали могутнім інструментом формування суспільної думки, значно прискорюють цей процес. На новий якісний рівень вийшли такі традиційні загрози, як тероризм, насильство, пандемії, біотехнології.

Ризики, загрози, катастрофи перестали бути галузевими. Вони переросли в міждисциплінарні, тому й аналізувати їх необхідно з використанням міждисциплінарних підходів. При цьому слід замислюватися не лише щодо рівня вирішення проблем, пов'язаних із гарантуванням безпеки, а й їх зв'язку з іншими невідкладними та виключно важливими питаннями, що постали перед суспільством.

The risks and threats went out of being sectoral. They developed into interdisciplinary ones, that is why they are to be analysed using interdisciplinary approaches. Moreover, we should think not only of the level of the solving of problems related to securing of safety, but also their connection with other urgent and particularly important issues having come before society.

Навоколишнє середовище в епоху глобалізації та бурхливого науково-технологічного розвитку стає все більш вразливим. Подальше дотримання сформованого інерційного сценарію в цій сфері загрожує значними ризиками (виснаження низки критично важливих ресурсів, зміна клімату, зростання техногенного навантаження і забруднення природного середовища, дефіцит якісних водних ресурсів, втрата біорізноманіття та ін.)

Головна причина глобальних екологічних порушень екологічної кризи, яка розвивається і загрожує існуванню людства, це небезпека руйнування стабілізуючого навоколишнє середовище механізму – природної біоти [6]. Отже, в глобальних і регіональних масштабах головним має бути збереження природи, що регулює навоколишнє середовище біоти, в необхідному для цього обсязі, тобто вирішення сучасних екологічних проблем та забезпечення екологічної безпеки не зводиться до очищення середовища від контрольованих забруднювачів і маловідходних технологій, а також до ресурсозбереження. Все це залишається досить актуальним на локальному рівні, у місцях найбільшої концентрації населення, тобто в першу чергу в місцях розташування великих населених і промислових центрів, але щодо планетарних процесів цього явно недостатньо. У рамках гіпотези Гея був сформований основний принцип збереження природи – біотична регуляція. За умови повернення біоти в допороговий стан відкриваються широкі можливості прогресу людства при єдиній умові – не допустити перевищення припустимого порога збурювання природної біоти.

Основною концепції розробки нової системи ризик-менеджменту є перехід від фрагментарного реагування на стратегічні ризики до скомпонуваних комплексних дій, які є складовою загального управління національною безпекою держави. Зі зростанням технічного й технологічного процесу відбувається посилення факторів невизначеності – як у кількісному, так і в якісному вимірах. Тому на даному етапі свого розвитку ризик-менеджмент є новою філософією менеджменту, яка спирається на концептуально-цілісний підхід до оцінки стратегічних ризиків для держави.

The foundation of development of new system of risk-management is a transition from fragmentary responding to strategic risks to composed comprehensive actions, which are the part of the overall management of the state's national security.

The factors of indetermination increased with technical and technological process – both in quantitative and qualitative dimensions. That is the risk-management development on its current stage is a new management philosophy based on conceptual and integral approach to assessment of strategic risks for the state.

У цілому сучасний ризик-менеджмент являє собою безперервну та всеохоплюючу систему управління стратегічними ризиками держави, яка включає компоненти різних засобів і способів, спрямованих на усунення перешкод при досягненні державних цілей.

У системі невизначеності та ризиків держава повинна мобілізувати всі зусилля для їх подолання та забезпечення сталого розвитку. Нестабільні умови на сьогодні вносять зміни до розробки політико-економічних акцентів і започатковують процес формування на базі сучасного індустріального суспільства його новітньої фази – «суспільства ризику». Причина таких змін економічної орієнтації сучасного суспільства проявляється в тому, що головна проблема майбутнього господарського розвитку буде виявлятися не стільки у зростаючій потребі на засоби для фінансування нових інвестицій, скільки у необхідності резервування капіталу з метою забезпечення тих потреб, які будуть викликані ризиками.

Дослідження стратегічних ризиків задля підвищення ефективності управління безпекою держави набуває особливої актуальності. Це пов'язано з тим, що в умовах бурхливого розвитку мережі Інтернет, глобалізації геополітичного простору, прискорення інформаційно-технологічного розвитку, розширення загроз та ризиків, обумовлених національною безпекою, управління ризиками призвело до формування нової стратегічної системи ризик-менеджменту. Нова парадигма комплексно розглядає ризики всіх видів та напрямів, що генеруються як внутрішніми, так і зовнішніми факторами.

The investigation of strategic risks in order to increase the effectiveness of state security management is of particular urgency. It is due to the fact of the Internet's rapid development, globalization of geo-political space, acceleration of informational and technological development, expansion of threats and risks related to national security, risk management led to establishment of a new strategic system of risk-management. The new paradigm fully considers all types and directions of risks, generated both by inside and outside factors.

Система управління ризиками має бути комплексною і враховувати як традиційні оціночні критерії (економіка, екологія, збройні сили тощо), так і нестандартні (інформаційні й торговельні війни, політичні відносини, економічний та науково-технічний шпіонаж та ін.). Для поліпшення ефективності управління стратегічними ризиками необхідно сформувати системи діагностування, моніторингу та прогнозування, що підвищить дієвість системи ризик-менеджменту, дасть змогу розробляти адекватні заходи уникнення ризику й активізує досягнення встановлених цілей держави.

ВИСНОВКИ

1. Застосування методології оцінки й прогнозу ризиків і загроз, кризових явищ і катастроф в Україні дозволить розробити базові принципи, методи й системи визначення, нормування й керування СР на державному й регіональному рівнях. Надалі на основі регуляторної оцінки й прогнозу СР стане можливим перехід на регулювання національної безпеки України за єдиною системою СР; будуть виявлені межі відносно безпечної реалізації проведених соціально-економічних і політичних перетворень в Україні.

2. Показники ризиків можуть бути закладені в програми соціально-економічного розвитку країни та її регіонів. Таким чином, на основі оцінок реальних ризиків та їх прогнозування держава зможе формувати комплексну систему заходів щодо забезпечення гарантованого на даній території в конкретний період часу рівня ризику для людини. Такий підхід у майбутньому вплине на практику соціально-економічного планування, а з обліком існуючих світових тенденцій збільшення кількості катастроф і кризових явищ може стати домінуючим.

ЛІТЕРАТУРА

1. Безпека регіонів України і стратегія її гарантування у 2-х т.: Т.1. – Природно-техногенна (екологічна) безпека / [Б.М. Данилишин, А.В. Степаненко, О.М. Ральчук та ін.]. – К.: НВП «Видавництво «Наукова думка» НАН України», 2008 – 392 с.
2. День: щоденна всеукраїнська газета. – 7-8 березня. – №42-43 (4165 – 4166).
3. Енергетична безпека України 2020: виклики, можливості, сценарії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://uipr.org.ua/uploads/news_message/at_file_uk/0070/40.pdf.
4. Дамодаран А. Стратегический риск-менеджмент: принципы и методики / [А. Дамодаран]. – М.: Издательство «Диалектика Вильям», 2010. – 496 с.
5. Global Risks 2013. Eighth Edition. World Economic Forum, 2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.weforum.org/>.
6. Базовая концепция экологической безопасности [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.murman.ru/ecology/comitet/report99/part7_2_1.html#top.

REFERENCES

1. Danylyshyn B.M., Stepanenko A.V., Ral'chuk O.M. and others. Bezpeka rehioniv Ukrainy i stratehiya yiyi harantuvannya u 2-kh t.: T.1. – Pryrodno-tekhnohenna (ekolohichna) bezpeka [Security Strategy of Ukraine's regions and its guarantee in 2 Volumes: Vol. 1. – Natural and man-made (environmental) security]. "Vydavnytstvo "Naukova dumka" NAN Ukrainy", 2008, 392 p. [in Ukrainian].
2. Den': shchodenna vseukrayins'ka hazeta. [Den': daily weekly newspaper]. March 7-8, no.42-43 (4165 - 4166) [in Ukrainian].
3. Enerhetychna bezpeka Ukrainy 2020: vyklyky, mozhyvosti, stsenerariy [Energy security of Ukraine 2020: challenges, opportunities, scenarios]. Available at: http://uipr.org.ua/uploads/news_message/at_file_uk/0070/40.pdf [in Ukrainian].
4. Damodarar A. Stratehicheskiy risk-menedzhment: printsypy i metodyki [Stratehigic Risk Management: Principles and methods]. Izdatelstvo "Dyalektyka Vilyam", 2010, 496 p. [in Russian].
5. Global Risks 2013. Eighth Edition. World Economic Forum, 2013. Available at: <http://www.weforum.org/>.
6. Bazovaya kontseptsyya ekolohicheskoy bezopasnosti [Basic concept of ecologic security]. Available at: http://www.murman.ru/ecology/comitet/report99/part7_2_1.html#top [in Russian].